

บทที่ 6

ทำทีของพุทธศาสนาดั้งเดิมและนิกายสำคัญ 4 นิกาย

เดิมที่เดียวพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนแนวจริยธรรม เน้นหลักความประพฤติของเว้นความประพฤติชั่วและทำจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลส อันเป็นเหตุให้สัตว์เครื่องของทั้งหลาย และคำสอนของพระพุทธเจ้าในระยะต้น ๆ จึงเรียบง่ายและมีลักษณะเป็นปัจจุณานิยม (Positivism) ก็อ ทรงสอนความจริงเท่าที่พอมองเห็นได้ในปัจจุบันและผู้รับฟังตรงตามแล้วเห็นได้เอง ทรงพยายามเลี้ยงปัญหาทางอภิปรัชญาที่ศาสตร์ คณาจารย์ เจ้าลัทธิในสมัยนั้นถูกเฉียงกันอยู่ ต่างฝ่ายต่างยึดมั่นในทฤษฎีของตน ๆ ไม่ทรงร่วมวงถูกเฉียงปัญหาอภิปรัชญาเหล่านั้นตรงกันข้าม ทรงกระตุกนักกิจดหงหลายให้หันมาสนใจเรื่องจริยธรรม ก็อธรรมของมหาชนมากกว่าจะปล่อยเวลาให้เสียไปด้วยปัญหาที่ใกล้ตัวไป และไม่เป็นปัญหาระดับด่วน ทรงชักชวนให้จัดการกับปัญหาระดับด่วนเสียก่อน ส่วนเรื่องอภิปรัชญาไว้รู้ทีหลัง อาจรู้ได้เองหรือแม้ไม่ต้องรู้เลยก็ไม่เป็นไร

มีพระพุทธเจริยาซึ่งแสดงว่า ทรงสนพระทัยในปัญหาจริยธรรมมากกว่าเรื่องทางอภิปรัชญาอยู่เป็นอันมากในที่นี้ของกมเป็นตัวอย่างสัก 2-3 เรื่องดังนี้

1. คราวหนึ่ง¹ เมื่อประทับอยู่ที่เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล เข้าวันหนึ่ง กิจธุทั้งหลาย เข้าไปบินนาตามเมือง กลับจากบินนาตามแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทราบทูลว่า มีปริพากผู้เป็นสมณพราหมณ์เจ้าลัทธิมากหลาย ซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถีนี้ได้เฉียงกันในปัญหาต่าง ๆ เช่นเรื่อง โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง, โลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอันเดียวกันหรือคนละอย่าง, สัตว์ (ตถาคต) หลังจากตายแล้วมีอยู่หรือไม่มี

นางพวงเห็นว่า โลกเที่ยง³⁹ ทิภูรูนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไม่จริงทั้งสิ้น นางพวงเห็นว่า โลกมีที่สุด.....นางพวงว่า ไม่มีที่สุด.....นางพวงว่า ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน..... นางพวงว่าต่างกัน..... นางพวงเห็นว่าสัตว์ (ตถาคต) หลังจากตายแล้วมีอยู่..... นางพวงว่ามีอยู่ด้วย ไม่มีอยู่ด้วย นางพวงว่ามีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่ ทิภูรูนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไม่จริงทั้งหมด

ปริพากผู้เป็นสมณพราหมณ์เจ้าลัทธิเหล่านั้น เมื่อฟ้ความเห็นแตกต่างกันอยู่ เช่นนี้ ก็ทะเลาะวิวาทกัน รุ่นวายที่มแห่งกันด้วยหอกคือปากว่า นี้เป็นสิ่งอันถูกต้อง นี้ไม่เป็นสิ่งที่ถูกต้อง

(1) พระไตรปิฎก เล่ม 25 ข้อ 136-139

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ปริพากเจ้าลัทธิเหล่านั้นเป็นผู้บุด ไม่มีจักษุ (คือปัญญา) ไม่รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ หรือไม่เป็นประโยชน์ ไม่รู้อันใดเป็นธรรม อันใดไม่เป็นธรรม จึงทุ่มเดิง ทะเลวิวาทกันวุ่นวายทั่วแห่งกันด้วยหอกคือปากอยู่

พระศาสดาตรัสเล่าให้ภิกขุทั้งหลายฟังว่า เรื่องเกยมีมาแล้ว ในเมืองสาวัตถินี้เอง พระราชพร่องค์หนึ่งรับสั่งให้ราชบุรุษไปร่วมรวมคนตามอดแต่กำเนิดทั้งหมดให้มาประชุม กันแล้วให้นำช้างมาให้คนตามอดเหล่านั้นคลำส่วนต่าง ๆ ของช้าง คือให้บวงพากคลำศีรษะ บวงพากคลำหู บวงพากคลำขา บวงพากคลำงวง เป็นต้น เสร็จแล้วนำคนตามอดเหล่านั้นเข้าเฝ้าพระราชา พระราชาตรัสถามว่า ช้างเป็นอย่างไร คนตามอดพากที่ได้คลำให้ช้างก็กรานทูลว่า ช้างเหมือนหม้อ พากที่คลำหูช้างทูลว่า ช้างเหมือนกระสอบ พากที่คลำขาทูลว่า ช้างเหมือนผ้าได้ เป็นต้น คนตามอดเหล่านั้นต่างทะเลวิวาทกัน วุ่นวายว่าช้างเป็นอย่างนี้ ไม่ได้เป็นอย่างนั้น พระราชาทรงพอพระทัยเป็นอันมาก (ด้วยรู้สึกสนุก) ที่เห็นคนตามอดเดียงกันเช่นนั้น ข้อนี้ฉันได้

“ภิกขุทั้งหลาย พากปริพากเจ้าลัทธิต่าง ๆ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้บุด ไม่มีจักษุคือปัญญา ไม่รู้จักประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ ธรรม และ อธรรม จึงทุ่มเดิงทะเลวิวาท กันอยู่ เพราะคนเหล่านี้ข้องอยู่ในทิฏฐิทั้งหลาย มองเห็นด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว”

ปัญหาที่ปริพากเจ้าลัทธิต่าง ๆ ถูกเดียงกันนั้นเป็นปัญหาทางอภิปรัชญา ไม่ใช่ปัญหาทางจริยธรรม ไม่เป็นปัญหาระดับของชีวิตพระพุทธองค์ ทรงเห็นว่าไม่จำเป็นต้องคิดเรื่องเหล่านั้น

2. ที่เขตวนาราม¹ เมืองสาวัตถี เมื่อในข้อ 1 พระภิกขุมาลุงกยบูตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลขอให้ทรงพยากรณ์ (ตอบให้แจ่มแจ้ง) ซึ่งปัญหาข้อข้องใจของท่าน 10 ประการ เช่นปัญหาว่าโโคกเที่ยงหรือไม่เที่ยงเป็นต้น ถ้าไม่ทรงพยากรณ์ จะไม่อญ่าประพฤติพระมหาจารย์ในสำนักของพระผู้มีพระภาค คือจะลึกเป็นคุณหัสส์ พระพุทธองค์ตรัสร沙กถามว่าได้เคยทรงชักชวนให้มาบวชเพื่อทรงตอบปัญหานี้หรือ ? หรือว่า เมื่อเชօเข้ามานะบวชเพื่อให้เราตอบปัญหานี้ ? พระมาลุงกยบูตรล่าว ไม่ทั้ง 2 ประการ เมื่อไม่ทั้ง 2 ประการแล้ว เชօจะนานอกคืนการประพฤติพระมหาจารย์กับคริเด่า ถึงอย่างไร เรายังจะไม่ตอบปัญหานี้แก่เชօ ถ้าคือให้ตอบปัญหานี้เสีย ก่อนแล้ว จึงค่อยประพฤติพระมหาจารย์ก็คงจะตายเปล่า

ทรงเบริยนเที่ยนให้พระมาลุงกยบูตรฟังว่า เมื่อคนที่ถูกขังด้วยถูกตราบนขาพิมพ์แล้ว ญาติมิตรผู้หวังดีได้นำหมอนมาเพื่อผ่าตัดเอาถูกตราออก แต่ผู้ถูกขังกลับนอกราวต้องไปสืบให้

(1) จุพามาลุงกิยวาทสูตร พระไตรปิฎก เล่ม 13 ข้อ 147

ทราบเสียก่อนว่า ใครเป็นผู้ชิง อุยที่ได ชนูที่ใชชิงนั้นเป็นชนูชนิดไหน เมื่อสืบได้ว่าจึงจะ ยอมให้ผ่าตัดเอาลูกศรออก บุคคลผู้นั้นจะพึงพยายามเสียก่อน หน้าที่โดยรับด่วนของบุคคลผู้นั้น คือการเอาลูกศรออก รักษาแพลงให้หาย จึงจะเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ฉันได หน้าที่โดยรับด่วน ของมนุษย์ก็คือการทำตนให้พ้นทุกปัจจันนั้น ให้พักปัญหาอันไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่ง พระธรรมจรรย์ (การปฏิบัติเป็นปฏิบัติชอบ) ไว้ก่อน เพราะฉะนั้น ปัญหาที่ทรงพожะพยากรณ์ก็คือ เรื่องทุกปัจจัย หรือเกิดทุกปัจจัย ความดับทุกปัจจัย และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกปัจจัย คืออริยสัจ 4 นั่นเอง เพราะเป็นเบื้องต้นแห่งพระธรรมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื้องหน่ายคลายกำหนด และดับทุกปัจจัยโดย สั่นเชิง

ทรงชี้ให้เห็นว่า จะมีความรู้เรื่องโลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง.....สัตว์ตายแล้วมีอยู่หรือ ไม่มีอยู่หรือไม่ก็ตาม ก็ยังคงมีความเกิด แก่ เ Jin ตาย ความโศกเศร้าเสียใจ พิราภัณ์ ความทุกปัจจัย ทุกปัจจัย ความกับแก่นใจอยู่นั่นเอง ไม่อ้างพ้นทุกปัจจัยได

ตามเรื่องนี้พอสรุปได้ว่า ปัญหาอภิปรัชญาเป็นเรื่องไม่จำเป็นเรื่องด่วนสำหรับผู้ต้อง การพ้นทุกปัจจัย กล่าวคือ ความเกิด แก่ เ Jin ตาย อันแพชชญานักคนทุกคนอยู่ คนทุกคนกำลังจะมีอยู่ ในหัวใจทุกปัจจัย มีความทุกปัจจัยของอยู่เบื้องหน้าอีกมากมาย ลูกลูกศรคือความทุกปัจจัยน้อย 2 ดอก ดอกหนึ่งเสียนายกาย (ทุกปัจจัย) อีกดอกหนึ่งเสียนายจิต (ทุกปัจจัย) จึงควรรับข่าวข่ายเพื่อนำลูกศร ออกเสียโดยเร็ว

3. ที่เซตวัน¹ เมืองสาวัตถีเมื่อันกัน เทพบุตรชื่อโรหิตสสะเข้าไปทูลถามพระพุทธเจ้า ว่า ที่ไดอันไม่มีการเกิด แก่ ตาย ไม่มีการชุติ และอุบัติ บุคคลจะสามารถรู้เห็นหรือบรรลุถึง สถานที่นั้น คือที่สุดแห่งโลกด้วยการไปตามธรรมชาตได้หรือไม่

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ไม่ได” เมื่อพระศาสดาตอบเพียงเท่านี้ เขาเห็นเป็น อัศจรรย์จนต้องอุทานอกรมาว่า ข้อที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเป็นสุภาพยิ่ง เป็นอัศจรรย์

โรหิตสสะเทพบุตรได้ทูลเด่าว่า เมื่อก่อนนี้ (ชาติก่อน) เขายังเป็นถุายซึ่โรหิตสสะมี ฤทธิ์มาก เห่าไปได้ในหัวใจว่า “ไปไดเร็วเมื่อชนูของนักแม่นชนู ข้าพระองค์คิดว่าจะ ท่องเที่ยวไปให้ถึงที่สุดแห่งโลก จึงได้ออกสำรวจว่าความตัวยความเร็วปานชนูตั้งกล่าวแล้วไม่ได หยุดเลย นอกจากเวลาด้วยกินอาหาร เวลาถ่ายอุจจาระปัสสาวะ และเวลาพักผ่อนหลับนอนข้า พระองค์มีอายุ 100 ปี ห่องเที่ยวไปตั้ง 100 ปี ก็ไม่อาจให้ถึงที่สุดแห่งโลกได เพระฉะนั้น ข้า พระองค์จึงกล่าวว่าพระว่าของพระองค์ที่ตรัสตนนั้นเป็นอัศจรรย์

พระพุทธองค์ทรงสัมผัติดังนั้น จึงทรงขอกเข้าหาแนวจริยธรรมที่จะอำนวยประโยชน์ มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ว่า

(1) โรหิตสสูตร พระไตรปิฎก เล่ม 15 ข้อ 295

“อาวุโส⁴⁰ เรายังอยู่ติดโลก, เหตุเกิดแห่งโลก, ความดับโลก และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับโลกใน กเพาะ (ร่างกาย) อันประมาณวานหนึ่งนี้เอง ซึ่งมีสัญญาและมีใจของ อนึ่ง บุคคลจะไปให้ถึงที่สุดแห่งโลกด้วยการไปธรรมดาวไม่ได้ ไม่ว่าในกาลไหน ๆ เมื่อยังไปไม่ถึงที่สุด แห่งโลกก็จะพ้นทุกข์ไม่ได้ เพราะจะนั้น ผู้มีปัญญา รู้จักโลกไปถึงที่สุดโลกแล้ว จนพระมหาธรรมย (สั่นกิเลส) แล้ว รู้ที่สุดโลกแล้วจึงไม่หวังโลกนี้ หรือโลกอื่น”

ตัวอย่างที่ ๓ นี้ ทรงกระตุกใจให้ตัสสะเทพมนตร ผู้สนใจเรื่องโลกภัยนอกให้หันกลับมาพิจารณาโลกภัยในคือกายและใจนี้ ซึ่งพระองค์ทรงสมมติบัญญัติเทียนกับโลก ๆ หนึ่ง แต่ ลักษณะโลกของตนเองที่จะต้องสำราจให้ได้ ให้ทั่ง เมื่อสำราจดี ทั่งถึงแล้ว ก็เรียกว่าถึงที่สุด โลกพื้นทุกข์ได้

บางคราว¹ พระพุทธองค์ประทับอยู่ใต้ต้นไม้ มีพระมหาณีบางคนเข้าไปทูลถามว่าเป็น ชาติอะไร วรณะอะไร ทรงตอบอย่างง่าย ๆ แต่มีความหมายลึกซึ้งว่า “อย่าตามถึงชาติตรรกะ เลย ตามถึงความประพฤติสเด็ดกว่า”

ความจริง ชาติตรรกะของพระองค์ก็สูงส่ง เป็นที่ยอมรับนับถือของคนสมัยนี้ รวม ทั้งพวกราหมณ์ด้วยแต่ทรงเห็นว่าเป็นเรื่องไร้สาระ เป็นเรื่องสมมติกันขึ้น ทรงต้องการให้คน ทั้งหลายหันมาสนใจปัญหาจริยธรรมจึงตรัสว่า “อย่าตามถึงชาติตรรกะเลย ตามถึงความประ พฤติเด็ดกว่า” ดังนี้เป็นต้น ทรงให้เหตุผลว่าไฟที่เกิดจากไม้ย้อมมีแสงสีเหมือนกัน นั้นได้ บุรุษ อาชาในยรู้จักก็ถูกน้ำปดด้วยหริ มีปัญญาแม้จะเกิดในตรรกะต่ำก็เป็นมุนี (ผู้รู้) ได้เหมือนกัน

ตัวอย่างที่กล่าวมาเพียงเล็กน้อยนี้ให้เห็นว่า พุทธศาสนาในระยะแรก ๆ โดยเฉพาะ ในสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่นั้น เป็นคำสอนที่เรียนง่าย เป็นหลักความประพฤติ บุคคลข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก ก็องหลักจริยธรรมเพื่อมหาชนนั่นเอง แต่ เมื่อเวลาล่วงมา หลังสมัยพุทธปรินิพพาน พระสาวกรุ่นหลังได้สนใจปัญหาทางตรรกवิทยา และอภิปรัชญาเป็นอันมาก ยิ่งแตกนิภัยกันออกไปมากเท่าใด ปัญหาอภิปรัชญา ก็ขยายตัว ตามออกไปเท่านั้น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็เพื่อเอาชนะกันในทางความคิดระหว่างนิภัย

บรรดานิภัยต่าง ๆ ที่แตกแยกออกไปประมาณ ๓๐ นิภัยนั้น มีนิภัยที่สำคัญอุ่ 4 นิภัย คือ

1. นิภัยมารชินิก หรือสุญญภาพ
2. นิภัยโภคagar หรือวิชญาณวาก
3. นิภัยพายาณุเมยะ หรือเสาตรานติก
4. นิภัยพายปรัชยகະ หรือไภภัยกະ

(๑) ฐานทรัพย์สุคทร พระไตรปฎก เล่ม ๒๕ ข้อ ๓๖๘

จะกล่าวถึงข้อนี้โดยย่อของลักษณะภาษาทั้ง 4 นี้ก่อนแล้วจะกล่าวโดยพิสดารภาษาหลัง

(1) นิเกียงภาษาอีกหรือสัญญาณ ถือว่าทุกอย่างว่างเปล่าไม่มีอะไรเป็นจริงไม่ว่าจะเป็นจิตหรือมิใช่จิต คือเป็นสัญญาณทั้งรูปธรรมและนามธรรม

(2) นิเกียงโดยการหรือวิชญาณว่า หรือวิญญาณว่า ถือว่าจิตหรือวิญญาณเท่านั้นเป็นจริง มีอยู่จริง สิ่งภายนอกเป็นมายา หลอกหลวงไม่มีอยู่จริง ไม่เป็นจริง

(3) นิเกียงพาหanya เมบะหรือเสตรานติกะ ถือว่าสิ่งภายนอกเป็นสิ่งที่เรารับรู้โดยตรงไม่ได้ รู้ได้โดยการอนุมานเจ้า

(4) นิเกียงพาหay ปรตยักษะหรือไวยาภิกะ ถือว่าสิ่งภายนอกเป็นสิ่งที่เรารับรู้ได้โดยโดยไม่ต้องอนุมาน

อธิบายบทที่ 6

ท่าทีของพระพุทธศาสนาดั้งเดิม

38. ปัญหาเรื่องโลกเที่ยง หรือไม่เที่ยง มีที่สุด หรือไม่มีที่สุด เป็นต้นนี้ เป็นปัญหาทางอภิปรัชญา ศพท์ทางพุทธศาสนาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อันตคาหิกทิฐี แปลว่า ความเห็นที่ถือเอาส่วนสุดโถง (Extreme Views) ไปข้างใดข้างหนึ่ง เกี่ยวกับโลก 4 ข้อ เกี่ยวกับร่างกายกับจิตใจ 2 ข้อ เกี่ยวกับสัตว์ตายแล้วเกิดอีกหรือไม่ 4 ข้อ¹

เกี่ยวกับเรื่องซึ่งและสรีระ ก็อภัยกับจิตเป็นอันเดียวกันหรือไม่นั้น ปรัชญาตะวันตกยังถกเถียงกันมานานและยังถกเถียงกันอยู่ แม้ในปัจจุบันกลุ่มทวินิยม (Dualism) เช่น เดكار์ท เห็นว่ากายกับจิตแยกกันไม่ได้ มันเป็นสิ่งเดียวกันที่มี 2 อาการ เมื่อมองลำแสงสองลำที่ฟุ่งออกจากจุดเดียวกัน² กลุ่มนี้หมายເອພະເຈົ້າເປັນຈຸດເຮັມຕົ້ນຫຼືອັນກຳເນີດຂອງກາຍແລະຈິຕ ກາຍແລະຈິຕ ແມ່ນອນລຳແສງສອງລຳທີ່ຝູ້ອອກມາຈາກຈຸດເດືອກນີ້ກີ່ອພຣະເຈົ້າ

ในระยะต้น ๆ ของพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเน้นปัญหาทางจริยธรรมมากกว่า ปัญหาทางอภิปรัชญา เพราะเป็นปัญหาที่เพชญหน้าคนทุกคนอยู่ จึงเป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องสะสางและแก้ให้ได้ก่อน

39. อาวุโส ! เราบัญญัติโลก เหตุเกิดแห่งโลก ความดับโลกและข้อปฏิบัติให้ถึง ความดับโลกในกเพวรรณ (ร่างกาย) อันมีประมาณวานิชน์น่องซึ่งมีสัญญาและมีใจกรอง.....

ในที่นี้ทรงแสดงอริยสัจ 4 โดยทรงใช้คำว่าโลกแทนคำว่า ทุกข์ คือ ทุกข์, เหตุเกิดแห่งทุกข์ (สมุทัย) ความดับทุกข์ (นิโรธ) และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ (ทุกขนิโรคามินีปฏิปิทักษ์) ในกายซึ่งมีประมาณวานิช (หมายถึงส่วนสูง) กล่าวกันว่าร่างกายของคนสูงหนึ่งวากของตนเอง กว้างศอกกำ คือวัดส่วนหน้าอกจะได้ศอกกำ (มือ) พอดีและหนาหนึ่งก้ม (ของตนเอง) ที่ว่า มีสัญญาและใจกรองนั้น หมายถึงเจตสิกและจิต เจตสิก คือ เวทนา สัญญา สังหารซึ่งเกิดกับจิต ร่วมอยู่กับจิต ส่วนวิญญาณก็คือจิตนั้นเอง รวมความว่าทรงแสดงขั้นที่ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังหาร วิญญาณในฐานะเป็นปริญญาธรรม คือสิ่งที่ควรกำหนดรู้ เพื่อปริญญา คือความรู้อันหมายถึงการสื้นරາຄະ ໂທສະ และໂມහະ นั่นเอง เมื่อสื้นරາຄະ ໂທສະ และໂມහະแล้ว ย่อมไม่หวังโลกนี้หรือโลกไหน ๆ เรียกว่าเป็นผู้ไปถึงที่สุดโลกแล้ว ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในโลกใหม่ ๆ อีก

(1) โปรดดูเพิ่มเติมในพุทธปรัชญาเดราท PY 313 (S) หน้า 679 ของผู้เขียนคนเดียวกัน, มหาวิทยาลัยรามคำแหง จัดพิมพ์

(2) History of Modern western philosophy by Dr. Vatsyayan P. 36-37